

УДК: 81'33

81'272

Ф53

Філіппова Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент, професор НУК, завідувача кафедрою прикладної лінгвістики Гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
nina.filippova@nuos.edu.ua

МОВНИЙ ВПЛИВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Стаття присвячена актуальній темі сучасного політичного життя – мовному впливу, який використовується як складова інформаційної війни. Одним із механізмів мовного впливу є метафора. Показані деякі приклади використання метафори в комунікативних технологіях.

Ключові слова: мовний вплив, метафора, прикладна лінгвістика, комунікативні технології, свідомість.

Актуальність даної теми обумовлюється сучасним політичним станом України, яка знаходиться в ситуації інформаційної війни, коли використовуються комунікативні технології на основі засад лінгвістичних теорій впливу та аргументації.

Проблеми мовного впливу входять до сфери інтересів політології, реклами, соціології, юриспруденції і, звичайно, прикладної лінгвістики, оскільки знання про устрій мовної системи необхідні як для розробки технології впливу, так і для розуміння механізму маніпулювання свідомістю.

Мова – це хронікер і реєстратор часу, так як саме мова відображає всі зміни, які відбуваються в нашому динамічному, бурхливому та навіть буремному світі, використовуючи, в першу чергу, свій лексичний потенціал.

По-перше, існує велика частина загального лексикону, яка адаптує мову до потреб сьогодення (неологізми, запозичення, перифрази, евфемізми) і які популярні в умовах «політичної коректності», інтенсивності мовних політик, глобалізації.

Під глобалізацією будемо розуміти: «зміни в навколишньому середовищі і суспільствах, що викликають появу гібридної світової культури через змішування національних традицій на тлі міжнародного співробітництва та всесвітнього розподілу праці» [2,37], а під мовною політикою: «сукупність ідеологічних принципів, настанов, практичних заходів для вирішення мовних відносин у країні; політико-адміністративні дії держави, партії, класу, товариства, угруповань, скеровані на мовний розвиток у бажаному напрямі» [2,37].

Так, один з аспектів мовної політики – це розвиток державної мовної системи, тобто нормалізація та кодифікація української літературної мови, наприклад, по відношенню до проявів сексизму.

У теорії культури мовлення розрізняють декілька типів норм: загальномовні, етичні (в точу числі етикетні) та комунікативні.

Упровадження європейських стандартів у всі сфери життя українського суспільства передбачає закріплення в мові етичних і комунікативних норм, які відповідають загальноприйнятим міжнародним нормам: комунікація на засадах демократичних принципів, вільна від проявів дискримінації та сексизму.

В європейських та американських традиціях термін *сексизм* спочатку вживався в соціальних науках і позначав «орієнтацію, яка ставить одну статтю щодо іншої в несприятливі умови».

Мовний сексизм визнають як «вияв у системі мови асиметрій спрямованих проти жінок». По-перше, це патріархальні стереотипи, зафіксовані в мові, які нав'язують їй носіям певну картину світу, де жінці відводиться другорядна роль і приписуються частіше негативні якості (наприклад у прислів'ях та приказках).

По-друге, це так званий мовний механізм «включення» до граматичного чоловічого роду: мова віддає перевагу чоловічим формам: *секретар, вчитель*.

По-третє, це відсутність ресурсів у самій мові, тобто слів, що називають професії у формі жіночого роду (*професор, священник*).

Сьогодні лінгвісти наполягають на переусвідомленні та зміні існуючих мовних норм: свідоме нормування мови з урахуванням гендерного компонента є частиною сучасної мовної політики.

Існує багато прикладів переусвідомлення та зміни існуючих норм подолання ознак сексизму. У 1974 році Національна рада вчителів англійської мови США (NSTE) запропонувала, наприклад, уникати узагальненого *man*, а замість цієї лексики вживати *human, being, person, had, chairperson, one, someone, she, he*, і навіть офіційно затвердила деякі норми мови, вільної від сексизму в спеціальному нормативному документі. Ця норма використовується в ООН, Раді Європі, на конференціях та міжнародних зустрічах.

В Україні забезпечення гендерної рівноправності є однією з цілей розвитку країни в третьому тисячолітті, зокрема це стосується і мовної політики [4,с.32–40].

По-друге, мова як фактор впливу на суспільство – це один з аспектів оптимізації комунікативної, когнітивної та епістемічної функцій мови, тобто один з аспектів інтересів прикладної лінгвістики, якщо ми розуміємо прикладну лінгвістику, як дисципліну, в якій вивчаються та розробляються засоби оптимізації функціонування мови для використання її в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини [1,7].

Оскільки дійсність варіативна, а тобто ситуацій, які фіксуються мовними засобами, існує надзвичайно велика кількість, то об'єктом теорії впливу є когнітивні, психологічні, соціальні, мовні та інші механізми, які дозволяють впливати на свідомість і на процес прийняття людиною різних рішень. Мовні механізми варіативної інтерпретації дійсності визначаються суттю функціонування мови, що трансформує недискретне (дійсність) в дискретне (мову): за допомогою мови людина отримує можливість осмислити недискретну дійсність через інтерпретацію її в дискретних термінах мовних категорій.

Лінгвістичною передумовою мовного вар'їрування є невідповідність між структурою мови як системи та недискретною реальністю: трансформація недискретного у дискретне призводить до перекручування, викривлення, яке може сприйматися як комунікативно важливе або як комунікативно неважливо (*Бутылка наполовину пуста и Бутылка наполовину полная*).

Комунікативні передумови визначаються самою природою спілкування природною мовою (пресупозиція, імпліцитні домовленості, ймовірнісне

прогнозування, імплікатура, тощо). (*Pass me the salt, please* – відомий приклад Дж. Серля в якому показано, що метою даного комунікативного акту є не стільки прохання, скільки закодована інформація про те, що мовець сидить далеко від солонки, а їжа для нього не здається достатньо солоною).

Когнітивні передумови мовного впливу пов'язані з самим процесом пізнання та визначаються можливими помилками в процесі пізнання, напр. внаслідок недостатності фонових знань (відомі приклади британського викладача англійської мови Дж. Ледерера із творів школярів, так звані bloopers (перли): *The inhabitants of ancient Egypt were called mummies. They lived in the Sarah Dessert and travelled by Camelot*).

Окрема галузь прикладної лінгвістики, яка займається такими проблемами, – це політична лінгвістика, яка досліджує як можливі екстралінгвістичні, так і можливі мовні механізми впливу на свідомість при обробці інформації цих екстралінгвістичних ситуацій: вар'їрування на фонетичному, графічному, лексичному, синтаксичному рівні.

Одним із важливих процедурних механізмів впливу є використання метафори, тобто розуміння одних об'єктів дійсності за допомогою перенесення на них якостей інших об'єктів. З точки зору типології засобів мовленнєвого впливу використання метафора є одним із процедурних механізмів такого впливу, в основі якого знаходяться когнітивні процеси перетворення знання передачі його в мовленнєвому акті та введення в модель адресата, коли метафора використовується як процедурний механізм когнітивної обробки для розуміння складних змін, які відбуваються в навколишньому світі. Людина використовує поняття, які йому більш близькі та зрозумілі, тобто людина та все, що з нею пов'язано, що ще раз підтверджує тезу про антропоцентризм людського мислення (приклад Дж. Лакофра та М. Джонсона *to solve the problem* – імпліцитна ідея розчину проблеми як деякого хімічної речовини, тобто візуально проблема зникає).

Існує багато досліджень, які дозволяють проаналізувати особливості функціонування метафори для того, щоб розглянути ментальний світ окремої

людини і суспільства в цілому, оскільки наше мислення, досвід і поведінка зумовлені, в основному, метафорою.

Так, наприклад, А. О. Худолій в своїй роботі показує, що метафорично-концептуальний простір сучасної американської публіцистики, а саме публіцистика надає матеріал для розуміння типових уявлень людини про себе та світ навколо себе, охоплює 18 концептів: просторово-часовий (морський та сухопутний), зоо-вегетативний (дика природа), антропоморфний (людина, хвора людина), гастрономічний (кулінарія), тощо. На семантичному рівні всі ці концептуальні метафори єдині, оскільки єдиним є об'єкт-світ суспільно-політичного життя з точки зору людини [4]. Процитуємо декілька прикладів, які наводить автор для того, щоб показати, як метафора створює бажаний для даної ситуації вплив на свідомість читача:

1. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – МОРЕ. Наприклад: an island of prosperity in sea of poverty (Newsweek, September 7, 1998, p.19); to open the floodgates (Business Week, March 22, 1999, p.56).

2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ДИКА ПРИРОДА. Наприклад: megawati, the daughter of Indonesia's first president, Sukarno, had been in the political wilderness since 1996, when the then president Suharto engineered her ouster as PDI chairwoman (Newsweek, October 12, 1998, p.5); it's a jungle – both a political jungle and a physical jungle (Newsweek, June 1, 1998, p.62).

3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ВІЙНА. Наприклад: ...and thus underscored for White House advisers the urgency of launching their own battle plan to stanch the rapid deterioration of their defenses on the Hill (Time, September 14, 1998, p.42).

4. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – КУЛІНАРІЯ. Наприклад: at 71, Svetlanov seems to have little appetite for this sort of thing, preferring to devote his energies to such challenges of a musical nature as strike his fancy (International Herald Tribune, January 5, 2000, p.10); we are very thirsty for the time of freedom (Newsweek, July 13, 1998, p.12).

5. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – БУДІВНИЦТВО. Наприклад: Mr. Kohl, one of the primary political architects of modern Europe, has admitted that he

accepted as much as 2 million Deutsche marks in undisclosed political donations (International Herald Tribune, January 4, 2000, p. 7).

Символіка моря зокрема може визивати значення динаміки, руху, активності. Символіка зооморфних метафор (tiger, lion, wolf), відтворює в свідомості людини ідеї сили, влади, які можуть викликати як повагу, так і страх, ненависть.

Символіка війни пов'язана з актуалізацією позначення політичних дій, які здійснюються інтенсивно, агресивно, які позначають ситуації цілеспрямованої конфронтації.

Гастрономічна символіка використовується тоді, коли треба новину асоціювати із голодом, спрагою, апетит з бажанням виконувати якусь діяльність.

Символіка будівництва дозволяє справити позитивне враження (захисток, сімейне вогнище, плани на майбутнє, конструктивний підхід до вирішення проблем).

Якщо ЗМІ концептуалізують дійсність, використовуючи символіку війни, бруду, хвороби, вони, без сумніву, впливають на суспільну свідомість, підсилюють негативні тенденції, сприяють напруженню у суспільстві.

Література і джерела

1. **Баранов, А.Н.** Введение в прикладную лингвистику. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.

2. **Мацюк, Г.** Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посіб., Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 212 с.

3. **Семіколенова, О. І., Шиліна, А.Г.** Гендерний аспект сучасної мовної політики / Мовознавство, 2006, № 4, с. 32–40.

4. **Худолей, А.О.** Метафора у мові американських публіцистичних текстів. – Остріг: Вид-во «НаУОА», 2005. – 128 с.

References

1. Baranov A.N. Vvedenie v prikladnuyu lingvistiku. – M.: Editorial URSS, 2001. – 360 s.

2. Macjuk Gh. Prykladna sociolinghivistyka. Pytannja movnoji polityky: Navch. posib., Ljviv: Vydavnychyj centr LNU imeni Ivana Franka, 2009. – 212 s.

3. Semikoljenova O. I., Shylyna A.Gh. Ghendernyj aspekt suchasnoji movnoji polityky / Movoznavstvo, 2006, # 4, st. 32-40.

4. Khudolej A.O. Metafora u movi amerykansjkykh publicystychnykh tekstiv. – Ostrigh: Vyd-vo «NaUOA», 2005. – 128 s.

Filippova N. M., *Candidate of Sciences (Philology), Associate Processor, Professor NUS, Head of the Department of Applied Linguistics, Humanitarian Institute of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv),* nina.filippova@nuos.edu.ua

Language impact: theory and practice

The article considers the topical problem of the contemporary political life, i.e. language impact which is used as the valid constituent of the informational war, one of its cognitive mechanisms being metaphor. A number of examples of using metaphor in communicative technologies are shown.

Key words: *language impact, metaphor, applied linguistics, communication technologies, consciousness.*

Филиппова Н. М., *кандидат философских наук, доцент, профессор НУК, заведующая кафедрой прикладной лингвистики Гуманитарного института Национального университета кораблестроения (Украина, Николаев),* nina.filippova@nuos.edu.ua

Языковое влияние: теория и практика

Данная статья посвящена актуальной теме современной политической жизни – языковому влиянию, которое используется как составляющая информационной войны. Одним из механизмов языкового влияния является метафора. Показаны некоторые примеры использования метафоры в коммуникативных технологиях.

Ключевые слова: *языковое влияние, метафора, прикладная лингвистика, коммуникативные технологии, сознание.*